

PATRIMONIU

ARME DE FOC CU CREMENE DIN COLECȚIA MUZEULUI DE ISTORIE SIGHIȘOARA

Adonis P. Mihai

În această lucrare cu privire la armele de foc cu cremene din colecția Muzeului de Istorie Sighișoara dorim să continuăm studiul nostru început anul trecut, când am analizat colecția de arme de foc cu fitil, care cuprinde 16 obiecte de patrimoniu valoroase: 8 archebuze, 5 țevi de archebuze, 2 puști cu fitil și o bombardă. Trei dintre aceste arme de foc cu fitil au o vechime de aproape 500 de ani.

În istoria generală a armelor de foc au existat trei mari categorii, diferențiate în funcție de mecanismul de dare a focului: arme cu fitil, arme cu cremene și arme cu capsă de percuție.

Ne-am propus în cercetarea de față să examinăm cele 17 arme de foc cu cremene din colecția muzeului nostru: 3 puști și 14 pistoale. Înainte de prezentarea acestor arme de patrimoniu am dori să marcăm câteva momente din evoluția armelor de foc cu mecanism de dare a focului cu cremene.

De la sfârșitul sec. al XVII-lea mecanismele de dare a focului cu fitil au fost înlocuite treptat cu cele de dare a focului cu cremene, care au avut o etapă premergătoare cu cremene și roțiță (sau cu pirită). Acest din urmă mecanism (*Radschlossgewehr*, *Wheellock*) a apărut încă de la începutul sec. al XVI-lea și avea cocoșul port fitil înlocuit cu unul port cremene, la care i s-a adăugat o roțiță. Scânteile necesare aprinderii încărcăturii de praf de pușcă se produceau prin învârtirea unei roțițe, asemenea brichetei de astăzi. Roțița era acționată de un resort special aflat între pulbere și piatra de cremene fixată la cocoș.¹ Din păcate în colecția muzeului nostru nu se păstrează nici o armă de foc cu cremene și roțiță.

¹ Carol König, *Scurt istoric al evoluției armelor de foc portative (sec. XIV-XVIII)* în *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, Muzeul Militar Central, București, nr. 1, 1968, p. 70; Cristian Vlădescu, Carol König, Dan Popa, *Arme în muzeele din România*, București, Ed. Meridiane, 1973, pp. 38-52.

Nu se cunoaște cu exactitate cine a inventat mecanismul cu cremene primitiv, unii cercetători susținând o origine spaniolă², alții germană sau italiană. În schimb se știe cine a inventat mecanismul cu cremene dezvoltat – armurierul regal francez Marin le Bourgeois din Normandia, în perioada anilor 1610-1615.³

Diversele variante ale mecanismului cu cremene au fost denumite în multe cazuri după regiunea lor de origine sau după zona unde utilizarea lor s-a dovedit a fi majoritară.⁴

Noua armă de foc cu cremene a păstrat vechile piese ale mecanismului, în afară de rotiță. Resortul a fost înlocuit cu amnarul și tigăița, mărindu-se astfel protecția în timpul funcționării și cadența de tragere.⁵ Mecanismul cu cremene putea fi așezat în două poziții - una de tragere și alta de siguranță.⁶

Mult mai sigură decât fitilul și mai puțin costisitoare decât pirită, aprinderea cu cremene a fost folosită în Europa și America de la sfârșitul sec. al XVII-lea până în jurul anului 1830. Armele de foc cu cremene au dominat câmpurile de bătălie din acele vremuri, dar au fost și arme civile importante, fiind folosite în dueli, pentru autoapărare sau la vânatoare.⁷

Mecanismul de aprindere cu cremene era plasat pe laterala dreaptă a armei. Principalele etape ale încărcării și tragerii cu o armă de foc cu cremene erau: coborârea cocoșului în poziție de siguranță, turnarea în țevă a cantității potrivite de pulbere, îndesarea glonțului cu ajutorul vergelei, turnarea unei cantități mici de pulbere în tigăiță, închiderea capacului tigăiței, ridicarea cocoșului și apăsarea trăgaciului pentru declanșarea exploziei.⁸ Când era apăsat declanșatorul cocoșul înainta și prin frecarea pietrei de cremene cu amnarul se produceau scânteii, iar capacul tigăiței se deschidea (dacă amnarul era produs dintr-un oțel bun putea fi folosit până la 100-150 de trageri); scânteile ajungeau la

² Mecanismul cu cremene primitiv de origine spaniolă a fost inventat la începutul sec. al XVII-lea și are denumirea de *Miquelet*, după numele unui grup de jefuitori spanioli – *Miquelitos* – din Munții Pirinei. (W. W. Greener, *The gun and its development*. Ninth Edition. Rewritten and with many additional illustrations. Cassel and Company, LTD, London, New York, Toronto and Melbourne, 1910, p. 64).

³ Claude Blair, *European and American Arms c. 1100-1850*, Bonanza Books, New York, 1962, p. 45; Elena Roman, *Arme de foc portative în colecțiile Muzeului Brukenthal. Sec. XV-XVIII. Catalog*, Sibiu, 1981, p. 14.

⁴ Vladimir Dolínek, *Armes à feu anciennes*, Paris, 1998, p.12.

⁵ C. König, *art. cit.*, p. 70.

⁶ Michèle Byam, *Arme și armuri*, București, Ed. Litera Internațional, 2004, p. 40.

⁷ C. Blair, *op. cit.*, pp. 45-46.

⁸ M. Byam, *op. cit.*, p. 40.

praful de pușcă din tigăiță, de aici flacăra se transmitea către încărcătura principală printr-un orificiu situat în lateralul țevii, numit „*lumină*.” În acest fel se producea explozia din interiorul țevii și proiectilul era trimis pe țeavă către țintă.

Praful de pușcă era păstrat într-un recipient din lemn sau din corn de animal. În sec. al XIX-lea cele mai multe dintre flacoanele pentru păstrarea pulberii au început să fie confecționate din metal.⁹ Pentru a fixa piatra de cremene în cleștele cocoșului era folosită o bucată de piele sau de plumb.

Noul mecanism de dare a focului a dus și la dezvoltarea unei adevărate industrii a extragerii și prelucrării pietrei de cremene pentru armele de foc în Brandon (Anglia), Cher (Franța), Tirolul de Sud și chiar în Transilvania. Aceste zone erau renumite pentru calitatea pietrei de cremene și exportau cantități însemnate de cremene, în butoaie. O piatră de cremene era considerată bună dacă rezista la aproximativ 50 de trageri, după care era înlocuită cu una nouă.¹⁰

Atât puștile cât și pistoalele cu cremene foloseau un glonț de formă globulară din plumb, care era confecționat de către posesorii de armă cu ajutorul unei matrițe. Plumbul era topit și apoi turnat în formă. După câteva secunde, recipientul în formă de clești era deschis și se extrăgea glonțul. Glonțul era învelit într-o bucată de pânză sau piele pentru a fi fixat în țeavă, cu ajutorul vergelei din lemn sau metal.

Totuși exista un inconvenient al armelor de foc care se încărcau pe la gura țevii și acesta nu ținea atât de imprecizia sau de eficacitatea lor mediocră, cât de timpul necesar pentru încărcarea armei, obligând utilizatorul la o cadență de tir lentă. Trebuie să indicăm aici faptul că încărcătura de pulbere și glonțul erau introduse separat în armă. În sec. XVII-XVIII militarii cunoșteau deja cartușul, a cărui înveliș de hârtie conținea proiectilul și încărcătura de pulbere, dar încărcarea armei se făcea încă prin separarea componentelor. Abia în sec. al XIX-lea cartușele integrale au fost introduse pe țeavă ca o singură piesă și utilizate ca atare. Învelișul cartușului, care conținea glonțul și pulberea de amorsă, a fost la început din hârtie. Aceasta lua foc în timpul tragerii și nu putea împiedica gazele rezultate să se propage în toate direcțiile.¹¹

În literatura de specialitate de astăzi se folosesc termeni precum mecanism cu cremene primitiv, respectiv mecanism cu cremene dezvoltat sau „*mecanism cu cremene francez*.”

La mecanismul cu cremene primitiv scânteia necesară declanșării încărcăturii se obținea prin lovire. În poziția armat, cocoșul era reținut de știftul

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Ian V. Hogg, *The Complete Illustrated Encyclopedia of the World's Firearms*, New York, A&W Publishers Inc., 1978, p. 24.

¹¹ V. Dolínek, *op. cit.*, p. 14.

opritor și placa de percuție, care se afla deasupra tigăiței; la declanșare, prin presarea trăgaciului se acționa pârghia declanșatoare, care elibera cocoșul cu cremene. Acesta lovea placa și cu ajutorul pietrei de cremene se produceau scânteii, care aprindeau pulberea din tigăiță. Prin intermediul „luminii”, flacăra era transmisă încărcăturii explozive din țeavă.¹²

Cercetătorul sibian D. Barbu împarte în 3 mari categorii mecanismele cu cremene primitive: tipul „*cu capacul tigăiței independent de amnar*” (cu 4 subtipuri), tipul cu toate piesele situate în exteriorul platinei și tipul „*cu capacul tigăiței și amnarul unificate*”, construit în zona Mediteranei între anii 1570 și începutul sec. al XIX-lea – așa numitul mecanism „*Miquelet*”. Acest ultim tip de mecanism cu cremene primitiv se împarte și el în 5 subtipuri, dintre care pe noi ne interesează subtipul C2, și anume mecanismul spaniol „*alla catalana*”. Un astfel de mecanism există la unul din pistoalele păstrate în colecția noastră – arcul cocoșului se află în partea exterioară a platinei și acționează asupra părții posterioare a tălpii cocoșului; de obicei șurubul cleștelui cocoșului se termina printr-un inel.¹³

Platina „*alla catalana*” a fost utilizată nu numai în Spania și Portugalia, ci în egală măsură în tot bazinul mediteraneean și în special în Italia meridională. Se întâlnește în mod frecvent și pe armele orientale fabricate în Turcia, Balcani sau alte regiuni.¹⁴

La mecanismul cu cremene dezvoltat pârghia declanșatoare avea o mișcare în plan vertical, forma amnarului fiind în unghi drept. Acesta din urmă avea și rolul de capac al tigăiței și de placă de percuție. Cocoșul este retras de pe tigăiță manual și menținut astfel datorită pârghiei declanșatoare. Amnarul era coborât peste tigăiță tot manual. Prin presarea trăgaciului era acționată pârghia declanșatoare care elibera nuca, o piesă deosebit de importantă a mecanismului. Aceasta rotindu-se împingea cocoșul pe tigăiță. Cocoșul lovea placa amnarului, ridica amnarul de pe tigăiță și se produceau scânteile cu ajutorul pietrei de cremene.¹⁵

D. Barbu împarte mecanismele cu cremene dezvoltate în 4 categorii. Dintre acestea ne interesează tipul A1, care are toate caracteristicile mecanismului dezvoltat – nuca cu 2 praguri, mișcarea pârghiei declanșatoare în plan vertical, amnarul și capacul tigăiței într-o piesă cu unghi de 90° (în colecția noastră existând 15 arme cu acest mecanism) și tipul A4 - mecanism cu

¹² Dorin Barbu, *Arme de foc portative din sec. XV-XVIII în muzeele din Transilvania*, Sibiu, Ed. Muzeului Național Brukenthal, 2013, pp. 47-48.

¹³ *Ibidem*, p. 49.

¹⁴ C. Blair, *op. cit.*, p. 117.

¹⁵ D. Barbu, *op. cit.*, pp. 52-53.

cremene tip cutie încastrat în corpul pistolului, cu cocoșul pe mijlocul acestuia. Acest tip de mecanism nu are nucleu, cocoșul fiind prevăzut cu prag de odihnă.¹⁶

De-a lungul perioadei cât s-a folosit mecanismul cu cremene dezvoltat – sfârșitul sec. al XVII-lea – începutul sec. al XIX-lea, construcția sa fundamentală nu s-a schimbat prea mult, în schimb s-au modificat unele părți componente, care s-au îmbunătățit, în scopul măririi eficienței și siguranței, cum a fost cazul formei cocoșului și a nucii. Țeava armei a rămas și ea nemodificată, fiind în continuare un tub de metal închis în partea din spate și încărcat pe la gură.¹⁷

Viața celui care folosea o armă de foc depindea de multe ori de eficacitatea acesteia. Prin urmare fiabilitatea armei de foc era o caracteristică cercetată cu mare rigurozitate, mai mult decât la oricare alt produs creat de om. Din acest motiv, armele de foc au purtat marca sau însemnul (*poansonul*) fabricantului lor, care garanta calitatea lor. Totodată armele de foc au fost printre primele produse manufacturate care au făcut obiectul unor teste oficiale și obligatorii.¹⁸

Puștile cu mecanism de dare a focului cu cremene (denumite muschete în mediul militar britanic și francez din sec al XVIII-lea și primul sfert al sec. al XIX-lea) erau arme de foc puternice, practice și relativ sigure. Ele au fost principalele arme de infanterie ale armatelor europene ale epocii. La aceste arme se putea adăuga suplimentar la gura țevii o baionetă, de cele mai multe ori cu manșon și cu lama de formă triunghiulară.

Infanteria a format cea mai mare parte a armatelor europene. În sec. XVIII-XIX regimentele de infanterie formau prima linie a armatei în orice bătălie. Existau însă și unități de infanterie ușoară sau de hărțuire.

Armamentul militar, produs în serie mare a fost standardizat în mod precis, iar modelul a fost indicat printr-un număr. Pe lângă armele de infanterie s-au produs și alte tipuri de arme militare folosite de cavalerie (carabina), de artilerie și arme speciale. Armele de vânatoare ale perioadei s-au dezvoltat sub diverse forme în funcție de tipurile de vânatoare.¹⁹

Pentru infanteriști pușca cu cremene a fost principala armă de atac. Aceasta avea o țeavă lisă și era încărcată prin introducerea pulberii și a glonțului pe la gura țevii, care era îndesat cu vergeaua. Aceste arme de foc aveau o zonă scurtă de acoperire și pulberea lor neagră producea la aprindere un fum usturător. Luptele din această perioadă se concentrău mai ales pe

¹⁶ *Ibidem*, p. 53.

¹⁷ C. Blair, *op. cit.*, pp. 46-48; Elena Roman, *op. cit.*, p. 14.

¹⁸ V. Dolínek, *op. cit.*, p. 15.

¹⁹ *Ibidem*, p. 83.

schimburi de focuri între infanteriștii aflați în taberele opuse.²⁰ Un trăgător cu experiență medie putea încărca și trage de două până la trei ori pe minut.

În cadrul armatei franceze din această perioadă cea mai obișnuită armă a infanteriei a fost modelul de pușcă cu cremene *Charleville* (modelul 1723 și 1777),²¹ cu baionetă triunghiulară. Acest tip de armă a fost copiat de către austrieci. Pentru infanteria britanică modelul uzual era *Brown Bess*. Se presupune că denumirea acestei arme ar deriva de la acidul brun cu care era tratată țeava. Muscheta britanică *Brown Bess* a fost folosită și în războaiele napoleoniene (1799-1815). Raza sa de acțiune efectivă era de aproximativ 91m (300 de picioare), însă nimeni nu putea ținti și omorî un soldat aflat la 180m. Această armă era prevăzută cu o baionetă cu manșon, care îi permitea infanteristului să încarce și să tragă cu baioneta montată pe armă.

Paralel cu evoluția puștilor, începând din sec. XVI-XVII și-au făcut apariția pistoalele. O variantă de studiu atribuie inventarea pistolului italianului C. Viteli din orașul Pistoia²², alături de ofițerul de cavalerie Sebastian de Corbion din Belgia, care a înlocuit armele albe cu pistoalele pentru lupta de aproape. Majoritatea pistoalelor din secolele XVI-XVII erau cu mecanisme cu cremene și roțiță. Apariția pistoalelor a fost o necesitate, fiind cerută în special de trupele care luptau călare și au intrat în dotarea acestora încă din a doua jumătate a sec. al XVI-lea. De la sfârșitul secolului al XVIII-lea pistolul a devenit una din principalele arme de foc de apărare individuală.²³

Pistoalele de cavalerie puteau avea țeava mai lungă decât a unui pistol obișnuit.²⁴ Cel care lupta călare avea în partea din față a șei o pereche de pistoale - așa numitele *pistoale de cobur* (începutul sec. al XVIII-lea). După ce era tras singurul glonț pe care îl avea fiecare pistol, acesta putea fi folosit și ca armă albă datorită bulbului din capătul patului.

Un alt tip de pistol din perioada sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea a fost pistolul de buzunar (de călătorie), mult mai mic decât un pistol obișnuit, cu un mecanism central de dare a focului cu cremene, de tip cutie.

²⁰ Richard Holmes, *Battle. Discover the history of battles – from the hand to hand combat of the ancient Assyrians to the artillery of World War I*, London, Dorling Kindersley Limited, 1995, pp. 8, 42-43, 48.

²¹ Modelul 1777 a fost modificat în anii 1801-1802 și 1804-1805. În urma modificărilor pușca avea o lungime de 151,5cm, țeava de 113,7cm, calibrul de 17,5mm, cântărea 4,375kg și toate garniturile erau realizate din fier. (*Napoleon's Line Infantry*. Editor: Martin Windrow. Text by Philip Haythornthwaite. Colour plates by Bryan Fosten, London, Osprey Publishing, 1983, p. 24).

²² W. W. Greener, *op. cit.*, p. 97.

²³ C. König, *art. cit.*, pp. 71-73.

²⁴ D. Barbu, *op. cit.*, p. 41.

Platina mecanismului era turnată într-o singură piesă împreună cu țeava pistolului. În timp ce călătorea cu trăsura, o persoană putea ascunde un astfel de pistol în buzunarul hainei, acesta fiind folositor în cazul unui atac al tâlharilor. Unele pistoale de buzunar aveau o mică baionetă rabatabilă, la fel și trăgaciul și nu erau prevăzute întotdeauna cu gardă.²⁵

Pistoalele au fost deosebit de importante și în duelurile epocii. Prin aceste confruntări considerate ilegale, gentlemanii și ofițerii din trecut își puteau rezolva disputele. Pistoalele de duel au devenit la modă din anii '70 ai sec. al XVIII-lea. Armurierii produceau în acest scop pistoale speciale, în pereche, pe care le livrau într-o cutie, cu toate accesoriile necesare pentru întreținerea și încărcarea lor. În primele trei decenii ale sec. al XIX-lea pistoalele de duel mai foloseau încă mecanisme de aprindere cu cremene.²⁶ Producerea de pistoale destinate duelurilor în anii '70 ai secolului al XVIII-lea a fost în concordanță cu dorințele adversarilor, care preferau pistolul în locul sabiei. Într-un duel cu pistoale cei doi adversari aveau oarecum șanse egale față de un duel cu arme albe, când unul dintre dueliști putea fi mai înalt, să aibă brațele mai lungi și astfel să fie în avantaj în mod natural.²⁷

În a doua jumătate a sec. al XVII-lea și în cea mai mare parte a sec. al XVIII-lea patul pistolului avea o curbură pronunțată în jos și era îngroșat spre capăt, unde era întărit cu o îmbrăcăminte din alamă, asemenea unui bulb, terminat de obicei cu un buton. Din 1770 a existat tendința de a se sculpta un pat al pistolului foarte curb și fără nici un bulb în capăt, capătul patului fiind omis întru totul sau redus la dimensiuni mai mici. Această nouă formă a patului a luat locul tuturor paturilor de pistol de la începutul sec. al XIX-lea și a rămas în folosință până în a doua jumătate a sec. al XIX-lea.²⁸

Pistoalele nu erau așa de sigure ca puștile. Dacă din 500 de focuri trase cu pușca unul sau două nu își atingeau ținta, la pistol din 100 de focuri, doar 60-80 nimereau ținta aflată la 25-40 de pași. Acest lucru se datora mișcării pistolului în momentul lovirii pietrei de cremene de amnar și diferenței de zecimi de secundă între aprinderea pulberii din tigăiță și detonarea pulberii din țeavă.²⁹

Principalele elemente ale unui pistol cu cremene sunt: țeava, cuiul cătării (țel-ul), patul, bulbul din capătul patului, mecanismul de dare a focului,

²⁵ *Ibidem*, pp. 48, 59.

²⁶ *Ibidem*, p. 46.

²⁷ V. Dolínek, *op. cit.*, p. 83.

²⁸ C. Blair, *op. cit.*, p. 53.

²⁹ D. Barbu, *op. cit.*, p. 19.

aplica ornamentală (de pe gâtul patului), trăgaciul, garda trăgaciului, inelul de prindere al vergelei, vergeaua.

Orificiul din lateralul țevii („*lumina*”) avea de obicei un diametru de 1mm. Prin intermediul ei pulberea din tigăiță transmitea flacăra la încărcătura principală din interiorul țevii. Diametrul acesteia era cât mai mic pentru a nu se pierde o cantitate foarte mare de gaze rezultate în urma detonării pulberii și astfel să se diminueze forța de propulsie a proiectilului.³⁰

Lemnul pentru patul și ulucul armelor se tăia iarna, când circulația sevei se oprea și astfel se putea ușura uscarea lemnului, care de obicei dura între 3 și 5 ani. Majoritatea armelor de foc cu cremene aveau patul și ulucul din lemn de nuc, care era un lemn rezistent la șocurile mecanice la care era supusă arma și nu în ultimul rând la atacul insectelor xilofage. Se mai utilizau și lemnul de păr, măr, de rădăcină de trandafir, lemnul de palisandru ș. a.³¹

În continuare am dori să înfățișăm principalele tipuri de arme de foc cu cremene care se păstrează în colecția Muzeului nostru. În patrimoniul nostru există pistoale și puști cu cremene din perioada sfârșitului secolului al XVII-lea și până în primul sfert al sec. al XIX-lea.

Denumire: pistol cu cremene (francez)



Datare: 1812, model An XIII;³²

³⁰ *Ibidem.*

³¹ *Ibidem*, pp. 25, 30.

³² Armele de foc franceze, modelul 1777, și-au dovedit eficacitatea în toate războaiele de la Revoluția franceză până la instaurarea Imperiului francez, suferind ușoare îmbunătățiri în anii 1801 și 1804. Aceste variante modificate au fost marcate ca model *An IX* și model *An XIII*, numite astfel după calendarul republican, introdus oficial în Franța la 24 noiembrie 1793. Originea acestui calendar este plasată în 22 septembrie 1792, ziua instituirii Primei Republici. Anul IX corespunde perioadei cuprinse între septembrie 1801-septembrie 1802, Anul XIII –

Dimensiuni: lungime totală 35,5cm, lungime țeavă 20cm, calibru 16,70mm, neîncărcat pistolul cântărește 1270g;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeavă lisă, hexagonală la culată și cilindrică la vârf, fără dispozitiv de ochire, pe țeavă la culată gravat anul 1812, mecanism de aprindere francez, cocoșul prezintă în partea superioară o decupare în formă de „inimă”, lipsă partea superioară a cocoșului și șurubul de prindere, text gravat în limba franceză pe platină – *Manuf^{re} Imp^{le} de Charleville* (*Manufacture Impériale de Charleville*), contra platină, gardă și tigăiță din alamă, inscripții *H. N.* pe contra platină și poansonul *T* pe manșonul din alamă³³; pat din lemn, capăt pat îmbrăcat în alamă; uluc scurt, cu manșon lat din alamă, lipsește vergeaua din alamă de tip cui.

Acest pistol de cavalerie din timpul Primului Imperiu francez (1804-1814) folosea ca muniție un glonț de plumb de forma unei bile, cu diametrul de aprox. 16,54mm și cu o greutate de 27,19g. Încărcătura principală de praf de pușcă era de 6,52g, respectiv 1g pentru amorsare. Cu acest pistol se putea trage două până la trei lovituri pe minut către o țintă aflată la o distanță de 5-10m. Fiind un pistol de cavalerie, era folosit pentru lupta de aproape. Acest tip de pistol (*model An XIII*) a fost produs de mai multe manufacturi imperiale de arme, precum cele din Charleville, Maubeuge, Saint-Étienne, Tulle, Versailles, Mutzig, Torino. Între anii 1806-1819 au fost fabricate 150.000 de perechi de pistoale. Pistolul a fost utilizat de către armată între anii 1806-1840. Ulterior, acest model cu cremene a fost transformat în pistol cu capsă de percucie.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1221.

1804-1805. În decembrie 1805 împăratul Napoleon a ordonat revenirea la calendarul gregorian. Denumirile de model An IX și model An XIII vor fi păstrate pentru armele produse ulterior. Aceste arme franceze au fost imitate pe scară largă în străinătate, până la detalii minore, cum ar fi decuparea părții superioare a cocoșului în formă de „inimă.” (V. Dolínek, *Armes à feu anciennes*, Paris, 1998, p. 156, 173)

³³ Acest poanson indică numele lui *François Tisseron*, revizor al manufacturii de arme din *Charleville* între anii 1796-1815. Manufactura de arme din *Charleville* se afla în nord-estul Franței. Această manufactură a produs în jur de 72 de modele de puști și 24 de modele de pistoale.

Denumire: pistol cu cremene



Datare: sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea;

Dimensiuni: lungime totală 36,5cm, lungime țeavă 20,8cm, calibru 17,72mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeava lisă, cilindrică la culată și la vârf, dispozitiv de ochire - țel pe garnitura de la gura țevei, mecanism de aprindere francez, cocoșul aplatizat lateral și prezintă în partea superioară o decupare în formă de „inimă”; partea superioară a cocoșului lipsă, șurubul de prindere rupt, tăviță din alamă, contra platină în formă de S prelung în plan orizontal și garda trăgaciului din alamă, manșon lat din alamă la gura țevei pentru fixarea acesteia de uluc, pat din lemn, capătul patului pistolului îmbrăcat în alamă; uluc fără locaș pentru vergea.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1222.

Denumire: pistol cu cremene



Datare: sec. al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 50cm, lungime țeavă 38cm, calibru 16,22mm;

Material: oțel, lemn, alamă, argint;

Descriere: țeavă lisă, octogonală la culată și cilindrică la vârf, lipsă dispozitiv de ochire, mecanism de aprindere francez, cocoș aplatizat lateral în formă de „gât de lebădă”, lipsă partea superioară de la cocoș și șurubul de prindere,

aplică alamă în jurul mecanismului, contra platină din oțel, traforată, gardă oțel decorată, tuburi din plumb pentru fixarea vergelei, pat din lemn, intarsie fir de argint pe laterale și pe uluc, capătul patului în formă de bulb din oțel, terminat cu buton și elemente decorative vegetale, vergea din lemn, ruptă (lungime 18,3cm).

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1323.

Denumire: pistol cu cremene



Datare: sec. al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 49cm, lungime țeavă 32,5cm, calibru 16,70mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeavă lisă, hexagonală la culată, cilindrică la vârf, dispozitiv de ochire - țel la gura țevii, mecanism de aprindere francez, cocoș aplatizat lateral în formă de „gât de lebădă”, contra platina și garda din alamă, manșon din alamă la gura țevii, păstrat pe jumătate, pat din lemn, bulb din alamă în capătul patului, uluc fără locaș pentru vergea.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1324.

Denumire: pușcă de vânătoare cu cremene (austriacă)



Datare: sec. al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 129cm, lungime țeavă 90,6cm, calibru 17,89mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeava lisă, octogonală la culată, cilindrică la vârf, dispozitiv de ochire - fantă la culată și țel la vârful țeavii, mecanism de aprindere francez, cocoș în formă de „gât de lebădă”, contra platină alamă, patul și ulucul din lemn de nuc sculptat, ornamentate cu motive vegetale, medalion din alamă pe gâtul patului, garda trăgaciului și cele 2 garnituri care fixează ulucul de țeavă din alamă, fără curea, vergea de încărcare din lemn.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1326.

Denumire: pușcă de infanterie cu cremene (austriacă)



Datare: 1807;

Dimensiuni: lungime totală 150cm, lungime țeavă 112cm, calibru 18mm;

Material: oțel, lemn;

Descriere: țeavă lisă, cilindrică la culată și la vârf, dispozitiv de ochire - țel la gura țeavii, mecanism de aprindere francez, cocoșul prezintă în partea superioară o decupare în formă de „inimă”, lipsește partea superioară a cleștelui cocoșului și șurubul de prindere a pietrei de cremene, contra platină în formă de S prelung în plan orizontal și tăviță din alamă, lipsă vergea; gardă și garnituri de fixare a țeavii de uluc din oțel, garnitura de la gura țeavii are un locaș pentru fixarea baionetei, 2 inele pentru montarea curelei, unul la garnitura doi și altul în partea din față a gărzii trăgaciului, pat din lemn terminat în capăt cu o bandă de oțel.

Acest model de muschetă cu cremene este o armă de infanterie austriacă,³⁴ realizată pe baza modelului din anul 1798. Față de modelul anterior,

³⁴ La urcarea pe tron a împărătesei Maria Tereza în 1740 armata austriacă avea în componența sa 52 de regimente de infanterie, din care 3 erau maghiare, 3 olandeze și unul italian. La 1769 erau 57 de regimente – 39 austriece, 11 maghiare, 5 olandeze și 2 italiene. La toate aceste regimente se mai adăugau regimentele de infanterie de graniță. Inițial pușca de infanterie

patul din lemn de fag nu a fost băițuit pentru protecție, iar cele 3 garnituri de susținere a țevii au fost realizate din oțel.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1327.

Denumire: pistol cu cremene



Datare: sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea;

Dimensiuni: lungime totală 42,5cm, lungime țevă 26,2cm, calibru 17,80mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țevă lisă, cilindrică la culată și la vârf, dispozitiv de ochire - țel pe garnitura de la gura țevii, mecanism de aprindere francez, cocoș aplatizat pe lateral cu o decupare în partea superioară în formă de „inimă”, tăvița din alamă ruptă, contra platină din alamă în formă de S prelung în plan orizontal, garda din alamă lipsă, manșon din alamă la gura țevii pentru fixarea acesteia de uluc, pat de lemn, capăt pat îmbrăcat în alamă.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1377.

austriacă a fost modelul din 1722 – *Ordinäre Flinte*, copiat după modelul francez din 1717 și avea o lungime de 157cm și un calibru de 18,3mm. Modelul din 1744 – *Ordinäre Fusilierflinte* și-a redus lungimea la 150cm. În 1754 a apărut – *Ordinäre Commissflinte*, care spre deosebire de modelul inițial din 1722 avea țeava prinsă de uluc prin garnituri și nu cu știfturi metalice. De obicei patul puștii era băițuit într-o culoare închisă. A fost menținută aproape aceeași dimensiune (151cm) pentru modelul din 1767 – *Ordinäre Comissflinte* și pentru modelul din 1774 – *Infanterie Gewehr*. (Philip Haythornthwaite, Bill Younghusband, *The Austrian Army 1740-80: 2 Infantry*, London, Osprey Publishing, 1994, p. 18).

Denumire: pistol cu cremene



Datare: sec. al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 43,5cm, lungime țeavă 27cm, calibru 15,40mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeava lisă, cilindrică la culată și la vârf, intarsii geometrice de alamă pe țeava de oțel, la culată – 3 triunghiuri, 1 cerc și 1 dreptunghi, dispozitiv de ochire - țel la gura țeavii, mecanism de aprindere francez, cocoș aplatizat lateral în formă de „gât de lebedă”, lipsește contra platina, pe partea stângă sunt vizibile doar 2 șuruburi de prindere a contra platinei, pat din lemn, pe partea superioară a acestuia un blazon, capătul patului în formă de bulb din alamă, gravat cu decorații vegetale și terminat cu buton, ulucul este rupt la gura țeavii, aplică din alamă pentru locașul vergelei, lipsă vergea.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1380.

Denumire: pistol cu cremene



Datare: sec. al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 46cm, lungime țeavă 30,7cm, calibru 16,80mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeava lisă, hexagonală la culată, cilindrică la vârf, lipsă dispozitiv de ochire, mecanism de aprindere francez, cocoș aplatizat lateral în formă de „gât de lebădă”, contra platină și gardă din alamă, o brățară din alamă pentru susținerea țeavii de uluc, acesta din urmă rupt în partea din față, inel din alamă pentru fixarea vergelei, pat lemn, bulb din alamă în capătul patului, lipsă vergea.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1381

Denumire: pistol cu cremene (francez)



Datare: începutul sec. al XIX-lea;

Dimensiuni: lungime totală 24,5cm, lungime țeavă 18,8cm, calibru 17,66mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeavă lisă, hexagonală la culată, cilindrică la vârf, lipsă dispozitiv de ochire, mecanism de aprindere francez, cocoș cu o decupare în partea superioară în formă de „inimă”, gardă și tăviță din alamă, capac tigăiță și amnar lipsă, contra platină îngustă din alamă cu inițialele O. G., lipsă garnitură din alamă la uluc, pat din lemn cu o limbă de fier pe toată lungimea sa pentru fixarea țeavii, capăt pat îmbrăcat în alamă, uluc scurt, lipsă vergea. Probabil acest pistol este un pistol cu cremene de cavalerie (francez), similar cu cel cu numărul de inventar 1221.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1384.

Denumire: pistol cu cremene



Datare: sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea;

Dimensiuni: lungime totală 42,5cm, lungime țeavă 26,4cm, calibru 16,83mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeavă lisă, cilindrică la culată și la vârf, dispozitiv de ochire - țel pe garnitura de gura țeavii, mecanism de aprindere francez, cocoș aplatizat pe lateral cu o decupare în partea superioară în formă de „inimă”, contra platină, gardă și tigăiță din alamă, pat din lemn, capăt pat îmbrăcat în alamă, manșon din alamă la gura țeavii gravat cu inițiala *I*.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1385.

Denumire: pistol cu cremene (prusac)



Datare: secolul al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 47,5cm, lungime țeavă 31,8cm, calibru 16,38mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeavă lisă, octogonala la culată, cilindrică la vârf, lipsă dispozitiv de ochire, mecanism de aprindere francez, cocoș în formă de „gât de lebădă”,

contra platina decorată cu motive vegetale și ruptă în partea din spate, gardă din alamă, pat din lemn cu capătul în formă de bulb îmbrăcat în alamă cu decorații vegetale, pe partea superioară a patului un însemn sub formă de medalion cu coroană și inițialele *FR* sub aceasta, ulucul fixat de țevă cu 2 brățări din oțel, lemnul deteriorat în dreptul celei de a doua brățări, lipsă vergea.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1386.

Denumire: pușcă de infanterie cu cremene (austriacă)



Datare: 1798

Dimensiuni: lungime totală 150cm, lungime țevă 112cm, calibru 18,43mm;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țevă lisă, cilindrică la culată și la vârf, dispozitiv de ochire - țel pe garnitura de la gura țevii, mecanism de aprindere francez, cocoșul prezintă în partea superioară o decupare în formă de „inimă”, lipsește partea superioară a cleștelui cocoșului și șurubul, contra platină din alamă în formă de *S* prelung în plan orizontal, gardă din alamă, 3 garnituri din alamă fixează țeava de uluc, garnitura de la gura țevii are un locaș pentru fixarea baionetei, 2 inele pentru montarea curelei, unul la garnitura doi și altul în partea din față a gărzii trăgaciului, pat din lemn terminat în capăt cu o bandă din alamă.

Acest model austriac de muschetă cu cremene este o armă de infanterie realizată pe baza modelului francez *Charleville* din anul 1777. O astfel de armă propulsa spre țintă un glonț de forma unei bile de plumb cu greutatea de 21,5g. Piatra de cremene pentru această armă era furnizată într-o învelitoare de plumb, fiind astfel mai ușor de schimbat în timpul bătăliei. O piatră obișnuită de cremene putea fi folosită la 25 de trageri, iar o piatră de calitate superioară putea fi utilizată până la 50 de trageri.³⁵

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 1392.

³⁵ *Austrian Grenadiers & Infantry 1788-1816*, text by David Hollins, colour plates by Jeffrey Burn, London, Osprey Publishing, 1998, planșa C cu explicațiile de la p. 60.

Denumire: pistol cu cremene**Datare:** sec. al XVIII-lea;**Dimensiuni:** lungime totală 37cm, lungime țeavă 22,7cm, calibru 12,49mm;**Material:** oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeavă lisă, hexagonală la culată, cilindrică la vârf cu două creștături orizontale, lipsă dispozitiv de ochire, la culată pe partea superioară a țevii intarsii geometrice din alamă - 7 triunghiuri cu motive vegetale, mecanism de aprindere francez, partea superioară a cocoșului ruptă, contra platină din alamă cu decor simplu vegetal, gardă din alamă ornamentată, pat din lemn, lipsește capătul în formă de bulb al patului, 2 aplici din alamă pentru susținerea vergelei, lipsă vergea;

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 3266.

Denumire: pistol cu cremene („*alla catalana*”)**Datare:** sfârșitul sec. al XVII-lea - prima jumătate a sec. al XVIII-lea;**Dimensiuni:** lungime totală 44cm, lungime țeavă 33,5cm, calibru 12,55mm;**Material:** oțel, lemn;

Descriere: țeavă lisă, cilindrică la culată și la vârf, lipsă dispozitiv de ochire, mecanism de aprindere „*alla catalana*”, lipsește de la cocoș partea superioară a cleștelui și șurubul de prindere, striății longitudinale pe amnar, fără contra platină, lipsă gardă, declanșator vertical foarte scurt sub formă de buton, pat din

lemn fără partea inferioară, lipsă vergea, limba de fixare a țevii îmbracă patul pistolului, garnitură din oțel pentru prinderea țevii de uluc în partea din spate;

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 3268.

Denumire: pistol cu cremene cu baionetă



Datare: ultimul sfert al sec. al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 33,5cm, lungime pistol fără baionetă 24,5cm, lungime țeavă 11,5cm, vârful baionetei 7,5cm, calibru 12,40mm;

Material: oțel, lemn;

Descriere: țeavă lisă, hexagonală la culată și la vârf, fără țel, lipsă dispozitiv de ochire, mecanism simplu de aprindere cu cremene, la cocoș lipsește partea superioară a cleștelui și șurubul, cocoșul este așezat pe mijloc împreună cu amnarul, ornamentații pe lateralele cutiei mecanismului (platina mecanismului a fost turnată într-o singură piesă împreună cu țeava pistolului), garda cu însemn pe ea – o „stea”, trăgaci drept, pat din lemn, simplu și scurt, fără ornamentații, baionetă cu arc (rabatabilă) la gura țevii. Acest pistol face parte din categoria armelor combinate – armă de foc și armă albă.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 3271.

Denumire: pistol cu cremene



Datare: a doua jumătate a secolului al XVIII-lea;

Dimensiuni: lungime totală 47,5cm, lungime țeavă 30,7cm, calibru 16,88;

Material: oțel, lemn, alamă;

Descriere: țeavă lisă, hexagonală la culată, cilindrică la vârf, lipsă dispozitiv de ochire și cocoș, mecanism de aprindere francez, contra platină și gardă din alamă, la gura țevei garnitură din alamă, pat din lemn, capătul patului în formă de bulb, îmbrăcat în alamă, ulucul nu este prevăzut cu vergea.

Loc de păstrare: Sighișoara, Muzeul de Istorie, Expoziția de arme medievale, sala 4, vitrina 1, nr. inv. 3272.

Armele cu mecanism de dare a focului cu cremene au fost armele standard folosite în toată lumea atât de militari cât și de civili pentru mai bine 150 de ani (sfârșitul sec. al XVII și primele trei decenii ale sec. al XIX-lea). Pentru această perioadă putem să vorbim chiar despre o „ceață a războiului”, care apărea peste zonele de luptă datorită cantităților enorme de fum pe care le produceau aceste arme de foc în momentul declanșării. Totuși armele albe (lancea, sabia și baioneta) au continuat încă să joace un rol foarte important pe câmpurile de bătălie.

Cele 3 puști și 14 pistoale analizate mai sus sunt foarte asemănătoare cu armele de foc cu cremene care existau în Franța și Imperiul britanic. Armele noastre sunt contemporane cu perioada Imperiului habsburgic, când Transilvania era parte componentă a acestui imperiu. Armele austriece din secolul al XVIII-lea și din primul sfert al veacului al XIX-lea au copiat și adaptat modele franceze ale epocii, cu foarte puține modificări. Așa a fost și cazul puștilor de infanterie austriece - modelele 1798 și 1807 - care au fost realizate pe baza modelului *Charleville* 1777.

Din cele 3 puști austriece ale colecției noastre, două sunt de infanterie și una de vânătoare. Printre cele 14 pistoale cu cremene există un singur pistol cu mecanism cu cremene primitiv de tip „*alla catalana*” și unul cu mecanism central de tip cutie, specific pistoalelor de buzunar din ultimul sfert al sec. al XVIII-lea. Celelalte pistoale au mecanism de aprindere francez. O trăsătură distinctivă a acestor pistoale este forma părții superioare a cocoșului, 5 dintre acestea au forma de „*gât de lebădă*” și 5 au o decupare în formă de „*inimă*”. La două pistoale nu s-a putut stabili forma exactă a cocoșului datorită păstrării fragmentare sau a lipsei acestuia.

În ceea ce privește profilul țevelor am înregistrat următoarea situație: 7 țevi cilindrice la culată și la vârf, o țeavă hexagonală la culată și la vârf, 6 țevi hexagonale la culată și cilindrice la vârf și 3 țevi octogonale la culată și cilindrice la vârf. Am consemnat și o situație a calibrelor acestor arme: una de 15mm, două de 18mm, trei având media de 12mm, patru de 17mm și șapte de

16mm. La majoritatea armelor predomină garniturile din alamă – garda, aplicile și brățelele de prindere a țevii de uluc.

Piese din colecția Muzeului de Istorie Sighișoara constituie un valoros patrimoniu cultural mobil, păstrat într-o stare de conservare relativ bună. Aceste obiecte permit publicului vizitator să înțeleagă mai bine, prin prisma armelor de foc cu cremene, perioada cuprinsă între secolul al XVIII-lea și primele trei decenii ale sec. al XIX-lea.

Cercetarea noastră nu se oprește aici, urmând ca pe viitor să studiem ultima categorie de arme de foc din colecția muzeului nostru, armele de foc cu capsă de percuție.

FLINTLOCK GUNS FROM THE COLLECTION OF THE HISTORY MUSEUM OF SIGHISOARA

(Summary)

The present work analyzes in detail the guns with the flintlock mechanism from the collection of the History Museum of Sighisoara: 3 muskets and 14 pistols.

These guns are from the time of the Habsburg Empire, during the 18th Century and the first three decades of the 19th Century and they are very similar with those used in the past in France and British Empire.

We have three Austrian muskets in our collection, two are for infantry and one for hunting. Among the 14 flintlock pistols is a single pistol with a primitive flintlock mechanism called “*alla catalana*” and one with a central box-type flintlock, specific to the pocket pistols in the last quarter of the 18th Century. The other pistols have a French flintlock mechanism.

Cuvinte cheie: Sighișoara, muzeu, arme de foc cu cremene, puști, pistoale.

Keywords: Sighisoara, museum, flintlock guns, muskets, pistols.